

De Amerikaanse droom

THE MELTING POT ALS INSPIRATIEBRON VOOR DE DISCUSSIE OVER INTEGRATIE

Frans Verhagen reisde de afgelopen maanden langs Nederlandse scholen met een workshop over de Amerikaanse geschiedenis van immigratie en integratie. Scholieren kregen veel informatie, een Amerikaanse gast en een hoop vragen voorgeschoteld. Verhagen kreeg een mooie inkijk in de staat van het onderwijs en in de beleavingswereld van jongeren. De workshop haakt in op het meest besproken onderwerp in Nederland van dit moment: integratie.

De afgelopen maanden heb ik meer dan dertig middelbare scholen bezocht, verspreid over Nederland. Voor leerlingen van 5 en 6 vwo en soms 5 havo, hield ik workshops over tweehonderd jaar Amerikaanse immigratie en integratie en de vraag wat we daarvan in Nederland kunnen opsteken. Een dergelijke reis geeft niet alleen erg veel voldoening maar biedt ook een staalkaart van ons onderwijs, een indruk van onze jongeren en van onze integratie.

Mp3-speler

Laat ik met de scholen beginnen. Nodeloos te zeggen dat ze enorm van elkaar verschillen. Het grootste verschil zit in de mate waarin discipline, in de ruime zin van het woord, een rol speelt. Ik was op scholen waar de leerlingen hun mond hielden en aandachtig luisterden, beleefd waren en fantastisch mee discussieerden. Ik was ook op scholen waar scholieren met pet op of jas aan in de klas zaten, waar telefoontjes afgingen, waar ik een mp3-speler moest laten verwijderen, waar geen interesse was en waar een aantal leerlingen zaten te babbelen of te slapen, terwijl de docenten dat lieten begaan. Meestal trof ik dit alles niet allemaal tegelijk en soms ook zeer gevarieerd: de meeste scholen waren een mix van deze zaken. Niet altijd was de meest gedisciplineerde groep ook de meest interessante in de discussie en soms was het zootje ongeregeld heerlijk om mee te sparren.

Een ander uiterste werd gevormd door de school die op alle schoolborden de huisregels had geplakt. Geen erg bijzondere regels: jassen uit, petten af, telefoons af, aandacht en dat soort dingen. Duidelijke regels waaraan iedereen zich moest houden. De lijn was neergelegd, daarover werd niet gediscussieerd. Een ander uiterste was

een school waar veel werd getolereerd dat de aandacht en concentratie verstoorde. Volgens de betrokken docent was dat omdat die tolerantie, of zoals hij het noemde 'de leerlingen volwassen benaderen', hun manier van omgaan met elkaar was.

Mijn indruk is toch dat duidelijke regels goed werken en een sfeer van serieusheid scheppen. Leerlingen zijn geen volwassenen. Soms zijn docenten me wat al te gemakkelijk. Als je als spreker een groep, waar vier docenten bijzitten, tot de orde moet roepen omdat er voortdurend gekwebbeld wordt, dan gaat er iets niet goed. Het kan aan mij gelegen hebben - saai, saai, saai - maar ik kon me niet aan de indruk onttrekken dat de scholieren het product zijn van hun docenten of in elk geval van wat zij tolereerden.

Oude knar

Wat opvalt bij de historische kennis van leerlingen is niet per se het ontbreken van kennis. Ze zijn vooral niet in staat een tijdlijn te hanteren, een min of meer logische volgorde van historische gebeurtenissen. Zo sprak ik over de revoluties van 1848 in de context van Duitsers die naar Amerika vertrokken. Op de vraag wat er in 1848 gebeurde, was het antwoord verrassend vaak: de oorlog. Ze bedoelden dan de Tweede Wereldoorlog. Bij de negentiende eeuw kunnen ze zich niets voorstellen. Thorbecke en de grondwet waren meestal onbekende grootheden. Dat lijkt aan te geven dat slechts een marginaal begrip van historische feiten aanwezig is. Specifieker: jaartallen als 1776, de Amerikaanse Onafhankelijkheid, en 1815, de slag bij Waterloo, konden niet worden geplaatst. Als ik vroeg naar de eerste Engelstalige immigranten in New England, zo rond 1620, dan kwamen de slimsten met de

Frans Verhagen is de auteur van *The American Way. Wat Nederland kan leren van het meest succesvolle immigratieland* (Nieuw Amsterdam, 2006). Zijn serie workshops, dit jaar voor de derde keer gehouden, werd gesponsord door het John Adams Institute, het Fulbright Center en de Amerikaanse Ambassade.

Founding Fathers. Letterlijk niemand kwam zonder hulp op de Pilgrim Fathers of de puriteinen. Geheel nieuw was voor mij de associatie die sommige scholieren hadden met John Adams (het instituut met die naam organiseerde mijn workshops): ze dachten vaak aan Adam Smith. Daar staat tegenover dat op de vraag waarom in 1915 de vele Duits sprekende Amerikanen definitief op het Engels overschakelden, de Eerste Wereldoorlog al snel opdook. En, leuk om vast te stellen voor oude knarren zoals ik: verzuiling is een tamelijk welbekend historisch begrip. Ze weten zo ongeveer wel wat het is maar ze kunnen zich moeilijk iets voorstellen bij de verzuilde samenleving waarin we veertig jaar geleden opgroeiden. Katholieken die niet omgingen met protestanten? Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen? Tss, bizar hoor.

Kaas

Over de inhoudelijke kant, over immigratie en integratie, kan ik alleen maar zeggen dat de meeste scholieren razend geïnteresseerd waren in het verhaal op zich. Het was meestal gemakkelijk om ze mee te nemen op die historische tocht van bijna 200 jaar. Ik had altijd een Amerikaan bij me, iemand van de ambassade of een uitwisselingsstudent, die de discussie moest aanjagen over wat het betekent om Nederlander te zijn - nadat hij of zij meestal welsprekend had uitgelegd wat hem of haar Amerikaan maakte. Zeker negentig procent van de Amerikanen hoeft niet verder dan één of twee generaties terug te gaan om immigranten op te duikelen. Op mijn vraag aan de scholieren wat hen dan Nederlander maakte, was het meest gehoorde antwoord: kaas. Gevolgd door voetbal, molens en nog zo wat. Soms zuinigheid, handelsgeest en een enkele keer: een open handelsland dat flexibel omgaat met de wereld zoals het die aantreft.

Mijn conclusie is dat niets ons meer Nederlander maakt dan te zeggen dat er weinig is dat ons Nederlander maakt. We deïnen ervoor terug. Trots op Nederland? Hè, bah, wat een rotwoord. Je thuis voelen in Nederland? Veel scholieren zeggen zich wereldburger te voelen (of in Amsterdam: Amsterdammer). Nederlander zijn betekent 'niets' voor hen. Zeggen ze. Desgevraagd menen ze dan wel dat het Nederlandschap inderdaad niet exclusief is - zo logisch zijn ze dan ook wel weer. Als we niets zijn, dan kan iedereen het ook worden. Natuurlijk onderscheiden ze etnische groepen, Turken en Marokkanen, maar, zeker in de gemengde scholen, wordt dat wel als een identiteit gezien maar niet als een diskwalificatie voor het Nederlander zijn.

Met enig duwen en trekken krijg je er wel uit dat ons drugsbeleid wel typisch is. Soms tolerantie, maar dan schudden andere scholieren meteen weer het hoofd. Maar waar komt die tolerantie vandaan? Ons poldermodel, onze consensusgerichte samenleving, onze eigen multiculturele verzuiling? Soms papegaaien ze simpelweg wat ze ergens

anders (thuis?) hebben gehoord. 'Het gaat niet goed met de integratie in het onderwijs', zei iemand op een Christelijk Lyceum, 'want we hebben nu moslimscholen'. Tegelijk werd *Raymann is laat* veel bekeken en is dōnner kebab het favoriete fastfood. Iedereen realiseerde zich wel dat er weinig niet-etnische Nederlanders in het Nederlands voetbalelftal spelen.

Het is absoluut waar dat we te weinig denken over wat ons Nederlanders maakt. In elk geval denken deze scholieren er zelden of nooit over na. In eerste instantie baarde me dat zorgen maar geleidelijk aan ben ik tot de conclusie gekomen dat we ons daar niet al te druk over moeten maken. Het punt is dat we (en zij ook) verdraaid goed weten waarom en hoe we anders zijn dan Duitsers en Belgen en Amerikanen. Dat we het niet kunnen benoemen, vind ik niet zo erg. *Who cares?* Laten we elkaar geen examen gaan afnemen over Nederlanderschap, want daar zouden weinig mensen voor slagen.

Spagaat

Op de meeste scholen ontstond tijdens de workshops een levendige discussie waarbij opviel dat op een aantal terreinen de scholieren in hun dagelijkse praktijk al verder zijn dan wij volwassenen soms denken. De elementen van een Nederlandse cultuur die is opgebouwd uit heel verschillende onderdelen, uit verschillende culturen en historische achtergronden, spreken voor hen vanzelf. De Ramadan is ongeveer net zo normaal als Pasen en in beide gevallen hebben ze geen idee waar het over gaat. Overigens gold dit multiculturalisme (ik blijf het toch maar zo noemen, simpelweg omdat hun cultuur al uit veel elementen is opgebouwd) meer in de gemengde scholen met veel etnische Nederlanders dan bij de niet-gemengde scholen, waaronder een aantal gymnasia, waar geen etnische Nederlander was te bekennen.

Natuurlijk stuurde ik de gedachten: mijn lezing straalde enig optimisme uit. Ik probeerde te laten zien dat op basis van de historische ervaring van Amerika je kunt stellen dat veel van de problemen die wij nu kennen tijdelijk, of niet zo heel erg groot zijn. Integratie kost tijd, sociale processen kun je niet met beleid veranderen. De problemen van tweede generatie Italianen in de jaren twintig en dertig in New Haven waren niet zo heel anders dan die van tweede generatie Marokkanen in Bos en Lommer. Je zag de toehoorders schakelen als ik het had over de discriminatie tegen Ieren, Italianen en Chinezen. Over de als bedreiging van het protestantse erfgoed ervaren komst van katholieke Ieren in 1850. Over etnische wijken die na twee, drie generaties waren verdwenen. Over tweede generaties in de cultuurspagaat. En met name over de observatie dat vooral vrouwen gebruikmaken van de mogelijkheden die een nieuwe samenleving biedt om zich los te maken van een verstikkend milieu. Dat herkenden ze wel. En ze dachten mee over eigen etnische

FRANS VERHAGEN

THE AMERICAN WAY

WAT NEDERLAND KAN
LEREN VAN HET MEEST
SUCCESVOLLE IMMIGRATIELAND

NIUW
AMSTERDAM

Amerika als spiegel en vergrootglas van het Westen, zo luidde ooit een boektitel van J.W.Schulte Nordholt. Aan die titel moest ik denken bij het lezen van **The American Way**. Hierin wil Frans Verhagen zijn Nederlandse lezerspubliek laten zien hoe de inwoners van de Verenigde Staten – door Walt Whitman betiteld als **nation of nations** – zijn omgegaan met nieuwkomers. De Engelse protestants-puriteinse kolonisten van de zeventiende eeuw kregen gezelschap van Duitsers, Hollanders en Zweden. Na 1815 kwamen Europeanen in steeds grotere golven in Amerika hun geluk beproeven, zoals de Duitsers en de Ieren, wier drinkgewoonten en katholieke geloof de nativisten in de gordijnen joeg. De Chinezen in California gaven door hun uiterlijk, sobere gewoonten en harde werken aanleiding tot uitingen van de laagste racistische instincten, merkwaardig genoeg ook bij veel Ierse arbeiders. En toen moest de grote golf van **New Immigrants** rond 1900 nog losbarsten: Italianen, Oosteuropese joden, Roemenen, Slaven. In 1924 ging Amerika voor veertig jaar praktisch op slot voor wie geen blanke Noordwest-Europeaan was en na 1970 waren het vooral Aziaten en **Hispanics** die hun geluk kwamen beproeven in het land van melk en honing.

Van al die groepen beschrijft Verhagen de lotgevallen bekwaam, net als de weerstanden die zij oproepen en de regelgeving waartoe hun komst

leidde. Zijn boodschap is ook duidelijk. Ondanks alle ellende en racistische scheidsmuren is Amerika er toch maar mooi in geslaagd miljoenen nieuwkomers te integreren. Het duurde een paar generaties, maar dan had je ook wat: het lidmaatschap van de Amerikaanse club. Daar kunnen onze beleidsambtenaren, belast met het inburgeringsbeleid van allochtonen, de nodige hoop uit putten. Kijk maar eens wat zo'n Jane Addams met Hull House in Chicago bereikte. Zij vestigde dit buurthuis met opzet in de meest desolate buurt van de immigrantenstad. Ze leerde haar medewerkers de culturen van de landen van herkomst te respecteren en de immigranten niet geforceerd te amerikaniseren, anders zou de tweede generatie vervreemden van de ouders. Verhagens boek biedt nog veel meer. Het is lezenswaard, maar er valt wel wat af te dingen op de optimistische ondertoon. Zoals Samuel Huntington in *Who are we?* (2004) benadrukte, voelen hedendaagse immigranten allerm minst de behoefte de band met het moederland af te snijden, te meer omdat ze die eenvoudig kunnen onderhouden dankzij internet en goedkope vluchten. Bovendien kun je niet zomaar stellen: het 'roomse gevaar' werd in de negentiende eeuw door WASP-Amerikanen opgeblazen, dus met het moslimextremisme vandaag de dag zal het ook wel meevallen. Het slot van het boek draagt een sterk persoonlijk stempel. Dat de auteur met een Chinees-Amerikaanse is getrouwd, houdt hij voor de lezer bepaald niet geheim. Voor hem is zijn gezinssituatie het levende bewijs dat integratie met behoud van identiteit haalbaar is. Nu nog de rest overtuigen. *The American Way* geeft in elk geval een frisse inbreng in de discussie die recentelijk in Nederland weer eens flink werd opgeblazen.

Jan van Oudheusden

identiteit in dat hele grote land waarin iedereen zich toch wel degelijk Amerikaan voelt, maar meestal een streepjes-Amerikaan: Iers-Amerikaans, Chinees-Amerikaans, Cubaans-Amerikaans.

Ik geef toe dat ik het verhaal vertel met een positieve inslag - zonder overigens racisme, achterstelling en de gebrekkige Amerikaanse droom te verbergen. En misschien is het daarom wel te verwachten dat ik ook optimistisch uit deze lezingenserie ben gekomen. Er wordt veel te weinig gepraat en gediscussieerd met scholieren over deze onderwerpen, maar als je dat wel doet, dan regeert toch vooral het gezond verstand. Juist bij scholieren. Het was een fascinerende ervaring. Ik vond het heerlijk om te doen en ik vlei me met de gedachte dat de meeste scholieren én docenten het een leuke ervaring

vonden. Ik denk ook dat het omgaan met geschiedenis en met sociale onderwerpen in de context van zo'n verhaal het gemakkelijker maakt om in het vervolg een groter historisch verband te zien, ook als er maar brokstukken worden aangereikt. Het immigratieverhaal leent zich daarvoor bij uitstek omdat er zoveel historische aspecten in verwerkt zitten. Opeens blijken dingen samen te hangen. En al zal ik nooit zeggen dat de geschiedenis zich herhaalt, het is goed dat we ons realiseren dat wat mensen nu in Nederland meemaken niet uniek is. Geschiedenis geeft handvatten om met het heden om te gaan.